

Jubileum a „vörös övezetben”

„Megyei városból” — munkáskerület

A nagy jubileum, Budapest centenáriuma mellett két „kicsi”, amelyet csak a helybeliek tartanak számon: a főváros XIX. kerülete Kispest néven ugyancsak száz éve lett közigazgatásilag elismert település, és ötven esztendeje kapta meg a megyei jogú város címet. Nagy diadalt jelentett ez azoknak, akik — amint a kettős évforduló tiszteletére készült, színvonalas helytörténetből kitűnik — szinte kezdettől fogva oroszlánként küzdöttek a minél több „önállóságért”. Herein Károly, a község egyik vezetője már 1900-ban indítványozta, hogy a község „rendezett tanácsú várossá” alakuljon. 1918 márciusában a képviselőtestület rendkívüli ülése ismét megszavazta ezt az indítványt.

Tizenkilencben elmaradt

Akadtak azonban szép számmal, akik ugyancsak kezdettől fogva sürgették a Budapesthez való csatlakozást. Azzal érveltek, hogy a kispesztiek nagy-nagy többsége a fővárosba jár dolgozni, ott vásárol, ott adózik, itt kinn, helyben, az egy lakosra jutó adó mindössze negyedrésze a budapestinek. Ezekből a bevételekből nem lehet egészséges, elfogadható települést kifejlesztetni. Dr. Rákos Ferenc, a későbbi Vörös Gárda legendás parancsnoka, 1916-ban erről írta doktori disszertációját, „Nagy-Budapest (A főváros és a peremvárosok egyesítése, modern főváros kialakítása a közigazgatási, jogi, szociálpolitikai megalapozás után)” címmel. Ez a reális javaslat, úgy látszott, hamarabb megvalósul, mint a várossá válás rózsaszínű, megalapozatlan álma. 1919. április 27-én ugyan is megjelent a hír, hogy a

„Forradalmi Kormányzótanács a környékbeli községek és városok Budapesthez csatlakozásával megteremtí Nagy-Budapestet. Ezt igen fontos és már a múltban is érzett gazdasági, közbiztonsági, közegészségügyi és népjóléti érdekek elodázhatalanná teszik.”

Sajnos, a végrehajtásra nem maradt idő, és az ellenforradalom urai, akik — egyébként joggal — „vörös övezetként” kezelték Kispestet, a Lipták- és a Hoffher-gyári forradalmárok szülőföldjét, inkább fényes külsőségek között — maga a darutollas fővezér, Horthy is jelen volt a ceremónián — megadták a „megyei város” díszes rangját. Pénz nélkül, természetesen. Kínlódjon aztán az „önálló város”, ahogyan tud.

— Kínlódott is — mondja Virágh Ferencné, a XIX. kerületi tanács elnöke. — Fuldokolt a város az adósságban.

A Jacquard most nem kölcsön ad

Ami azt illeti, már a község is. Feljegyezte például a krónika, hogy 1872-ben az előljárással nem tudta kifizetni a magánházban megnyílt első iskola bérét. Nem kapott pénzt a tanító úr, Radoch János sem, s mikor télvíz idején leszakadt a csizma a lábáról, 10 forintos láb-beliutalványt adtak neki. Am a boldogtalan csizmadiának, aki vállalta a munkát, fél évig kellett szaladgálnia, amíg megkapta járandóságát...

Néhány adalék még az eladósodáshoz: kölcsönpénzből létesül a temető, a vízvezeték, az első polgári iskola... 1925-ben 300 000 dollár kölcsönt vesz fel a város a New York-i Speyer Bankház-

tól, ebből akarnak építkézni, de az összeg nagy részét elviszik az inségakciók, meg a „csékély” évi 13 százalékos (!) kammat kinyögése... 1936-ban 7000 pengő kölcsönt kérnek a Hungaria Jacquard-tól — természetesen kamatra —, hogy a város a gyár érdekében, voltaképpen helyette, ki-köveztessze az üzem előtti, nyúl farknyi Kinizsi utcát...

— Öt nagyüzemünk, köztük a Jacquard is, vállalta, hogy ebben az öt-éves teroben összesen 36 millió forintot ad a kerületnek a lakásépítkezések támogatására, a gyermekintézmények fejlesztésére, a kommunális létesítmények bővítésére. Egyik

legnagyobb örömünk, hogy gyáraink, intézményeink ennyire magukénak érzik, vallják a kerületet, s áldoznak rá — idézi a tanácselnök a márt.

De kanyarodjunk vissza még egy pillanatra a tegnapra! A felszabadulás első pillanatától kezdve a munkáspártok, elsősorban a kommunisták sürgették, hogy a legszegényebb, minden tekintetben legelmaradottabb peremváros, Kispest, olvadjon be végre Budapestbe. Addig is, amíg erre sor kerülhet, kezdjék meg felszámolni a legfajább különbségeket. Például azt, hogy az itteni munkáslakosság egy jóval korábbi, a kiszolgáltatott város által kötött szerződés alapján a vízért, áramért, gázért 40—50 százalékkal többet fizessen, mint a fővárosiak. Nyers Rezső — ma a Politikai Bizottság tag-

ja, a Központi Bizottság titkára — az 1947 januári városi közgyűlésen a köz-és magánvilágítási díjak negyvenszázalékos leszállítását javasolja. 1947 júniusában pedig Tapolczai Jenő főjegyző — ma Fejér megye tanácselnöke — így nyilatkozik:

— Ahhoz, hogy itt tekintélyes városmag alakuljon, feltétlen szükséges a főváros anyagi és erkölcsi támogatása. A múltban valóban a semmibe vett proletárok települőhelyei voltak a peremvárosok. Teljes elhagyatottságban, a maguk veritékes erőfeszítésére utalva. A demokráciában azonban a dolgozók az állam és a főváros legteljesebb támogatására számíthatnak... Nagyszabású csatornázás, kövezés és városrendezés kizárólag Nagy-Budapest koncepciójában képzelhető el.”

Alapkö a jövőnek

1950. január 1-én véglegesen eldőlt a több évtizedes vita: Kispest városából Budapest XIX. kerülete lett. S hogy mennyire igazuk volt azoknak, akik az egyesüléstől várták lakóhelyük felvirágozását — a látogatónállóság feladása árán —, azt bizonyította az idő, a tények. Többek között az, hogy a felszabadulás előtti öt kilométerrel szemben ma 120 kilométer aszfaltjárda van a kerületnek; a hajdani városi könyvtár 6000 kötete helyett — az is 16 év alatt gyűlt össze! — több mint 100 000 kötet jelenleg a kerületi közkönyvtárak állománya; már az egyesülés utáni első években felépült 15 millió forintért egy központi szakrendelőintézet, amely később 60 ágyas belgyógyászati kórházzal bővült, hogy...

— Ne is folytassuk hiszen ezek apróságok ahhoz képest, ami most kezdődött — szakít félbe Virágh Ferencné tanácselnök. — Elérkezett az ideje annak a bizonyos modern városmag megépítésének is, amely egyébként dél-pesti városközpont lesz, három ötéves terv erőfeszítési árán. És ez már nem

puszta terv, elképzelés, hiszen a Hunyadi utca egy szakasza mentén már lebontották az ősi házakat, ősszel a főváros vezetőinek jelenlétében elhelyezték az alapkövet a leendő lakótelepnek. Több mint 500 lakás épül itt 1975-ig. Erre az időszakra 546 millió forint állami támogatást kapunk felújításra és a kiemelt beruházásokra. Tizenöt év alatt egyébként 12 000 lakás készül el a kerületben, minden szükséges járulékos létesítménnyel. És mindez az elavult, egészségtelen házacskák lebontása mellett!

Teljes újjászülés az egykori „vörös övezetben”?

Az bizony. Hála és tisztelet érte az elődöknek és a alkotóinak. A forradalmároknak, akik meghirdették és akik megvalósítják „Nagy-Budapest” koncepcióját. Többek között ennek megvalósításáért is küzdöttek az elődök a nyomor peremvárosaiban, községeiben: Csepelen, Erzsébeten, Újpesten, Kispesten.

A munkásmozgalom fellegváraiban, amelyek kiérdemelték jelenlegi felvirágzásukat.

Miklós Dezső